

Levekårsundersøkelsene i ny drakt

26

Fram til 1996 ble folk spurt om forskjellige sider ved sine levekår gjennom en rekke undersøkelser foretatt av Statistisk sentralbyrå. Etter dette er levekårsundersøkelsene blitt samordnet. Fordelene er mange, blant annet kan vi følge utviklingen tettere. Dessuten får vi utnyttet kombinasjonen av registerdata og intervjudata bedre.

Arne S. Andersen

Et uoversiktlig mangfold

Statistisk sentralbyrås utvalgsbaserte levekårsstatistikk bygget inntil 1996 på en serie periodiske undersøkelser. Vi spurte folk om deres helse, arbeidsmiljø og boforhold, i tillegg til at vi foretok de generelle levekårsundersøkelsene. Hvert tiende år hadde vi tidsnyttingsundersøkelsene, og sammen med de løpende arbeidskraft- og forbruksundersøkelsene bidrog disse til å kaste lys over levekårene, selv om de primært hadde andre formål.

Boforholdsundersøkelsene (finansiert av Kommunaldepartementet) kom først av de levekårsorienterte utvalgsundersøkelsene. Den første ble gjennomført i 1967, og boforholdsundersøkelser har siden vært gjennomført med 7-8 års mellomrom (i 1973, 1981, 1988 og 1995). Helseundersøkelsene startet i 1968, og ble senere gjennomført i 1975, 1985 og 1995. Undersøkelsene av arbeidsmiljø, arbeidslivsundersøkelsene, startet sist, og det ble bare gjennomført to undersøkelser (i 1989 og 1993). Den første generelle levekårsundersøkelsen kom i 1973/74 på oppdrag fra den regjeringsoppnevnte Levekårsundersøkelsen. Statistisk sentralbyrås egne levekårsundersøkelser startet i 1980, og er senere gjennomført med ca. fire års mellomrom (i 1983, 1987, 1991 og 1995).

I 1994 ble det nedsatt en intern arbeidsgruppe for "samordning av levekårsrelatert statistikk" (Statistisk sentralbyrå 1994). Arbeidsgruppen fikk blant annet i mandat å "vurdere et fleksibelt opplegg for utvalgsundersøkelser som sikrer bedre samordning innbyrdes og med registre, spesielt med tanke på forenkling og effektivisering", å "vurdere opplegg som reduserer skillet mellom statistikkformål og bruk av primærdata i forskning, med spe-

siell vekt på panel- og tverrsnittsegenskaper", og "vurdere forholdet til European Community Household Panel". Arbeidet med å konkretisere et undersøkelsesopplegg ble fortsatt av en annen intern arbeidsgruppe i 1995 (Statistisk sentralbyrå 1996). Det er, som mandatet antyder, tre hensyn som har vært særlig viktige for omleggingen av levekårsstatistikken:

Bedre levekårsdata, også til forskningsformål

Det første hensynet tar utgangspunkt i behovet for statistikk og forskning om levekår. Den eksisterende levekårsstatistikks svakheter ble etter hvert tydeligere. Behovene kom også klart fram i høringsuttalelsene i forbindelse med levekårsutredningen (NOU 1993:17). Sentralt er behovet for bedre forståelse av utviklingen i levekårene. Både de generelle levekårsundersøkelsene og undersøkelsene om spesielle levekårsområder hadde først og fremst som formål å belyse utviklingen i levekår og fordelingen av disse. Et mulig unntak er arbeidslivsundersøkelsene. Skal man få en bedre forståelse av levekårsutviklingen er det nødvendig med undersøkelsesopplegg som gjør det mulig å studere prosesser. Dette krever panelundersøkelsesopplegg, der samme utvalg intervjues om de samme spørsmålene over flere år. De generelle levekårsundersøkelsene inneholdt riktignok en paneldel. Men dels var utvalget i panelet lite, dels var ikke innholdet i undersøkelsen planlagt som en panelundersøkelse.

Ønsket om å kunne belyse levekårene og utviklingen i små grupper har også vært viktig under omleggingen. Statistikk for små befolkningsgrupper har alltid vært, og vil alltid være et problem når en baserer seg på utvalgsundersøkelser. Jo mindre grupper man ønsker statistikk for i

utvalgsundersøkelser som dekker den generelle befolkningen, jo større utvalg krever det, og jo dyrere blir undersøkelsene.

Bedre samordning med registerdata

Det andre hensynet som har påvirket omleggingen er utviklingen av Statistisk sentralbyrås registre. Det foregår et betydelig arbeid med å samordne ulike registre og med å legge registeropplysninger til rette for forløpsanalyser. Dette gir bedre muligheter for å utnytte registrene i samspill med intervjuopplysninger. Slik får vi bedre kvalitet på en del variabler som er satt sammen av en lang rekke opplysninger, f.eks. inntekt og utdanningsnivå, noe som sparer kostbar intervjuetid og reduserer belastningen på dem som blir intervjuet. Ikke minst gir registerdata bedre og billigere muligheter enn intervjudata for å få opplysninger om en del forløp, f.eks. utdanningsforløp, bevegelser inn og ut av arbeidsmarkedet, bevegelser innen arbeidsmarkedet eller bevegelser innen trygdesystemet. Bedre muligheter for å utnytte registre gir altså helt andre muligheter for å legge opp panel- eller forløpsundersøkelser, uten at vi kommer opp i svært lange intervjuetider.

Bedre ressursbruk

Det tredje hensynet er behovet for bedre samordning av byråets ressurser. Det gjelder først og fremst med hensyn til innholdet av undersøkelsene og tidsrekkefølgen av de ulike temaene, men også i noen grad samordning av klassifikasjonsvariablene (f.eks. husholdningstype eller sosioøkonomiske variabler). Den manglende samordning mht. tidsrekkefølge viste seg f.eks. i 1995 da det samme år skulle gjennomføres både helse-, boforholdsundersøkelse og generell levekårsundersøkelse.

Samordningsproblemet ble også aktualisert av oppstartingen av EUs "household panel survey" i 1994. For å kunne delta i det europeiske statistiksamarbeidet, ville det uten endringer i det tradisjonelle undersøkelsesopplegget vært sterke argumenter for å starte enda en undersøkelse med betydelig overlapp temamessig med de allerede eksisterende undersøkelsene.

Et svært viktig argument i utformingen av det nye undersøkelsessystemet var samordningen med inntekts- og formuesundersøkelsene. I 1993 ble det etablert et landsdekkende selvangivelsesregister som gav detaljerte opplysninger fra selvangivelsene for alle personer i landet. I mangel av et husholdningsregister trenger en imidlertid husholdningsopplysninger fra intervjuer for å lage inntekts- og formuesstatistikk for husholdningene. For å lage inntekts- og formuesstatistikk av god kvalitet på store utvalg, trengte vi altså tilgang til årlige opplysninger om husholdningssammensetningen for store utvalg.

Det nye systemet av samordnede levekårsundersøkelser

Hovedtrekkene i det nye systemet er at det hvert år gjennomføres to intervjuundersøkelser, en tverrsnittsundersøkelse og en panelundersøkelse, hver med et utvalg av 5 000 personer i alderen 16 år og over. I panelundersøkelsen intervjues de samme personene hvert år. Det er ikke tatt stilling til når panellet skal skiftes ut. I tverrsnittsundersøkelsene er det nye utvalg hvert år.

Innholdet i tverrsnittsundersøkelsene roterer etter en bestemt plan, slik at undersøkelsene i løpet av en treårsperiode dekker alle temaene som inngikk i de tidligere undersøkelsene av levekår. I tillegg gjen-

nomfører vi hvert tiende år en tidsnyttingsundersøkelse. I løpet av en tiårsperiode vil det altså i tillegg til tidsnyttingsundersøkelsen, bli gjennomført tre undersøkelser med bl.a. temaene arbeid, helse og boforhold. Årlige undersøkelser gir en rekke organisatoriske fordeler, og økt fleksibilitet med hensyn til hvor hyppig en samler inn informasjon om enkelttemaer.

Intern og ekstern finansiering

Tverrsnittsundersøkelsene gjennomføres som besøksintervju. Statistisk sentralbyrå finansierer selv en halv times intervjuetid. Ytterligere en halv times intervjuetid blir tilbudt til eksterne brukere. Det er i utgangspunktet ingen begrensning på hvilken type spørsmål eksterne brukere kan kjøpe. Spørsmål som faller innen hovedtemaet for årets undersøkelse blir imidlertid prioritert.

Hovedformålet med den delen av tverrsnittsundersøkelsen som Statistisk sentralbyrå finansierer, er å sikre informasjon om langsiktige utviklingstrekk på viktige levekårsområder. Derfor vil det bli lagt stor vekt på stabilitet i metodene og indikatorene. Det blir også lagt vekt på kontinuitet i forhold til de ulike tidligere undersøkelsene om levekår. Formålet med den eksternt finansierte delen av tverrsnittsundersøkelsen er å gi rom for mer aktuelle og spesielle problemstillinger. Verdien av den enkelte tverrsnittsundersøkelse vil naturligvis øke i den grad de to delene av undersøkelsen behandler samme eller beslektede temaer.

I tverrsnittsundersøkelsene stilles hvert år et lite antall sentrale spørsmål til utvalgte grupper, f.eks. unge 16-29 år som ikke bor hjemme, eldre 67 år og over, enslige forsørgere og funksjonshemmede. Formålet er

Figur 1: Samordnede levekårsundersøkelser

Tverrsnittsundersøkelser						
Register	Intervju					Gjennomføringsår
	SSB-del			Ekstern del		
	Kjerne	Modul				
Demografi Inntekt Utdanning Arbeidsmarked Trygd	Alle	Arbeid Utdanning Økonomi	(Sjeldnere)			1996
	Utvalgte grupper	(Hyppig)				2000 2003 2006
Demografi Inntekt Utdanning Arbeidsmarked Trygd	Alle	Boforhold Nærmiljøet Vold Fritid	(Sjeldnere)			1997
	Utvalgte grupper	(Hyppig)				2001 2004 2007
Demografi Inntekt Utdanning Arbeidsmarked Trygd	Alle	Helse Omsorg Sosial kontakt	(Sjeldnere)			1998
	Utvalgte grupper	(Hyppig)				2002 2005 2008
Demografi Inntekt Utdanning Arbeidsmarked Trygd	Alle	Tidsbruk				1999
	Utvalgte grupper					
Panelundersøkelse						
Demografi Inntekt Utdanning Arbeidsmarked Trygd		Arbeid Bolig Demografi Økonomi Utdanning	(Varierende)			1997
		(Fast)				1998 ↓

å få bedre tidsserier for hovedtrekkene i enkelte små gruppers levekårsutvikling.

Panelundersøkelsens intervju er begrenset til en halv time, og gjennomføres som telefonintervju. Statistisk sentralbyrå finansierer undersøkelsen i sin helhet. Vi legger vekt på å utnytte registerinformasjonen. Det er spesielt viktig i panelundersøkelsen, der vi skaffer de fleste forløpsopplysningene fra registre. Utvalget til panelundersøkelsen er også trukket slik at vi kan utnytte opplysninger fra folke- og boligtellinger.

Publisering i tre trinn

Den rutinemessige publiseringen fra Statistisk sentralbyrå skjer i tre trinn. Om lag tre måneder etter at datainnsamlingen til den enkelte tverrsnittundersøkelsen er avsluttet, publiserer vi de første tabellene i Ukens statistikk. Dette er noen få og forholdsvis enkle tabeller som skal vise noen hovedtrekk ved den informasjonen den enkelte tverrsnittundersøkelsen inneholder. Om lag et halvt år senere publiseres et mer fullstendig tabellsett på Internett. Etter at tre års tverrsnittundersøkelser er gjennomført, er planen å utgi en tabellpublikasjon i serien Norges offisielle statistikk (NOS). Den skal inneholde opplysninger om alle de temaene som tverrsnittundersøkelsene dekker. Det er også planen å utnytte visse av opplysningene fra panelundersøkelsene for statistikkformål. I tillegg vil det bli publisert artikler i Samfunnsspeilet, og undersøkelsene vil bli utnyttet i Sosialt utsyn og andre analysepublikasjoner.

Vi regner med at panelundersøkelsene først og fremst vil bli utnyttet i forskningsprosjekter, først og fremst av eksterne forskningsmiljø-

er, men også internt i Statistisk sentralbyrå.

Hittil har vi gjennomført to temaroterende levekårsundersøkelser: En i 1996 med arbeidsmiljø som hovedtema, og en i 1997 med boforhold og fritid i fokus. I år skal helse være hovedtemaet, og intervjuene begynner i september. Panelundersøkelsene har vært gjennomført i 1997 og 1998.

Litteratur

NOU (1993:17): *Levekår i Norge. Er graset grønt for alle?* Norges offentlige utredninger, Finans- og tolldepartementet.

Statistisk sentralbyrå (1994): Samordning av levekårsrelatert statistikk. Innstilling fra arbeidsgruppe 1. juni 1994.

Statistisk sentralbyrå (1996): Mot et nytt system for undersøkelser av levekår. Innstilling fra en prosjektgruppe, Notater 96/4.

Arne S. Andersen

(arne.andersen@ssb.no) er rådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for levekårsstatistikk.